

„Cesta z krize“

Příspěvek k britské politice v době rúrské krize v roce 1923

Jaromír Soukup

Rúrská krize v roce 1923 měla at již přímo či nepřímo hluboké důsledky nejen pro samotné Německo, ale i pro ostatní evropské státy. Co se týče Německa, snad nejlépe tamní situaci vystihl ve svých pamětech novinář a historik Sebastian Haffner, který napsal, že „žádný národ na světě neprožil nic, co by odpovídalo zážitku německého roku 1923. Světovou válku zažili všichni, většina zažila i revoluce, sociální krize, stávky, přesuny majetku, znehodnocení peněz. Ale nikdo neměl zkušenost s tak fantastně groteskním vystupňováním toho všeho současně jako Německo v roce 1923... Rok 1923 připravil Německo nejen na nacismus, ale na jakékoliv fantastické dobrodružství“.¹ Stejně tak důležitý dopad měla tato krize na mezinárodní vztahy, zejména pak na poměry mezi Velkou Británií, Francií a Německem.

Po janovské konferenci v roce 1922 byla Evropa svědkem růstu mezinárodního napětí, a to nejen v důsledku zpoždování německých splátek reparací. Ve druhé polovině roku 1922 pak mezinárodní vývoj zásadním způsobem ovlivnily i události v Británii, kde v této době rostla nespokojenost s politikou Davida Lloyda George. Dne 19. října 1922 se sešli poslanci Konzervativní strany, nespokojení s vládou, v londýnském *Carlton Clubu*. Přestože řada předních toryů včetně Austena Chamberlaina, lorda Birkenheada a lorda Balfoura zůstala koalici věrná, většina řadových poslanců se postavila proti setrvání ve vládě. Následně sestavila vládu Konzervativní strana v čele s Andrewem Bonarem Lawem.

Hlavní rysy britské zahraniční politiky zůstaly stejné, protože na místě ministra zahraničí setrval George Curzon. Co se týče vztahu k Francii, staronový ministr prohlásil, že „po válce zůstaly v Evropě pouze dvě velmoci — Francie a my... Dlouhou dobu teď bude spojení Velké Británie s Francií tak silné, že se mu žádná jiná aliance nebude moci postavit na odpor. Z toho vyplývá, že rozhodná a veřejně vyhlášená shoda mezi našimi zeměmi stát při sobě, pokud dojde k útoku na jednu z nich, zajistí ten nejtrvalejší mír.“² Později nicméně poznamenal, že Velká Británie je jedinou silou, jež může Francii mírnit.³

1 HAFFNER, S., *Příběh jednoho Němce. Vzpomínky na léta 1914–1933*, Praha 2002, s. 59.

2 SHARP, A., JEFFERY, K., „Après la Guerre finit, Soldat anglais partit...“ *Anglo-French Relations 1918–1925*, in: GOLDSTEIN, E. — McKERCHER, B. J. C. (eds.), *Power and Stability: British Foreign Policy, 1865–1965*, London 2002, s. 120.

3 Tamtéž, s. 125.

V britské administrativě jednota ohledně postupu vůči Francii chyběla. Úředníci *Foreign Office* uznávali, že se britsko-americké garance dané Francii během Versaillské mírové konference nerealizovaly, takže Paříž má oprávněný důvod obávat se Německa.⁴ Ministerstvo příčinám tvrdého francouzského postupu daného neochotou Německa plnit reparační podmínky rozumělo, ale přesto zastávalo názor, že rizika politiky Paříže v Porúří jsou příliš velká. Tvrdý postup podle něj mařil vyhlídky na získání reparací a do budoucna mohl zapříčinit kolaps Německa. To by zároveň znamenalo posílení francouzského vlivu v Evropě, další zhoršení již tak špatných francouzsko-německých vztahů a rozvrácení mezinárodního obchodu.⁵ Ministerstvo zahraničí ale nebylo v dané chvíli schopné navrhnout konkrétní řešení.

Na britském ministerstvu financí zaujali — na rozdíl od *Foreign Office* — jasné stanovisko, v němž upřednostnili finanční aspekty před bezpečnostními otázkami. Jejich hlavním cílem bylo získat zpět peníze, které Británie půjčila jiným státům během první světové války, aby dokázala splatit své závazky Spojeným státům americkým. Hlavním dlužníkem Velké Británie byla Francie, která se podle „pokladu“ snažila vyhnout placení neustálým poukazováním na problémy reparací a současně ze sobeckých strategických důvodů usilovala o zničení německého hospodářství. Návrhy ministerstva financí z velké části ovlivnily názory sira Johna Bradburyho, britského zástupce v Reparační komisi;⁶ zakládaly se na hypotéze, že německá ekonomika musí být oživena, aby Berlín mohl dodržovat své finanční závazky.⁷

Britská vláda nyní musela rychle zformulovat svůj postoj. Podle navrženého plánu, který nepochybně vznikl na ministerstvu financí, by se Velká Británie zřekla podílu na reparacích a snížila francouzský dluh. Na oplátku očekávala, že Paříž přistoupí na omezení německých reparací. Úředníci „pokladu“ současně věřili, že díky mírnějším podmínkám bude Německo ochotné spolupracovat.⁸ Hned od začátku bylo jasné, že tento plán nemá naději na úspěch, protože francouzská vláda oznámila, že nebude souhlasit s poskytnutím jakýchkoli výhod Německu. Následné konference v Londýně na konci roku 1922 a v Paříži na začátku roku 1923 reparační krizi nevyřešily. Dne 11. ledna 1923 vtáhly francouzské a belgické jednotky do Porúří.

Přestože o snaze Paříže obsadit Porúří existovaly jasné signály, vyvolalo francouzsko-belgické „dobrodružství“ mezi britskými ministry zděšení. Pro Velkou Británii nemohla okupace Porúří přijít v méně vhodné době. Londýnská vláda se potýkala s válečnými dluhy a neochotou Spojených států amerických snížit úrokovou sazbu,⁹

4 The National Archive, Kew, London (TNA), FO 371/7489/C 17052/99/18: *Minute by Lampson*, 9. 12. 1922.

5 TNA, FO 371/7487/C 16157/99/18: *Minute of the Foreign Office*, 23. 11. 1922.

6 K osobě sira Johna Bradburyho a jeho činnosti v reparační komisi srv. WILLIAMS, A., *Sir John Bradbury and the Reparations Commission, 1920–25*, in: *Diplomacy & Statecraft*, Vol. 13, No. 3, 2002, s. 81–102.

7 O'RIORDAN, E., *Britain and the Ruhr Crisis*, New York 2001, s. 19–20.

8 TNA, FO 371/7487/C 16100/99/18: *Minute by Wigram*, 27. 11. 1922.

9 V této době probíhala jednání britské delegace s Američany ve Washingtonu. Srv. MIDDELMAS, K. — BARNES, J., *Baldwin*, London 1969, s. 140; ADAMS, R. J. Q., *Bonar Law*, London 1999, s. 346–352.

nemluvě o krizi na Blízkém východě. Současně měla svoji okupační armádu v Porýní, což celou krizi ještě zhoršovalo; zároveň řešila problémy doma, zejména špatnou ekonomickou situaci, nezaměstnanost, vrcholily rovněž přípravy na březnové doplňovací volby. Další komplikací byl zdravotní stav ministerského předsedy, který se od počátku roku 1923 začal rapidně zhoršovat.

Kabinet se musel rozhodnout, zda stáhne okupační vojska z Německa, což by znamenalo přerušeni vztahů s Francií, nebo učiní Paříži ústupky, a vyjádří tak souhlas s její politikou v této oblasti. Ve vládě panovala shoda mezi premiérem, ministrem zahraničí lordem Curzonem a ministrem financí Stanleyem Baldwinem, že nejdůležitější je uchovat nepoškozené vztahy s dohodovými zeměmi.¹⁰ Silně „profrancouzskou kliku“ představovali ministr války lord Derby s ministrem námořnictva Leem S. Amerym. K důležitému hlasování vlády o orientaci britské politiky na okupovaném území došlo již 11. ledna.¹¹ Na této klíčové schůzce chyběli lord Curzon, jenž se účastnil lausannské konference,¹² i Baldwin, který v té době jednal ve Washingtonu o britském válečném dluhu. Většina přítomných ministrů se z opatrnosti nakonec přiklonila k politice tzv. „benevolentní pasivity“,¹³ jež měla minimalizovat příležitost „ochlazení“ britsko-francouzských vztahů během jednání nejrůznějších mezispojeneckých výborů¹⁴ a současně se vyhnout otevřenému postavení proti Německu. Vláda tento krok interpretovala též jako snahu neposkytnout Berlínu psychologickou podporu proti Francii.¹⁵

Politiku vlády ostře kritizovali představitelé *Labour Party* a odborů, kteří se ještě 11. ledna 1923 otevřeně distancovali od politiky Francie v Německu; britskou politiku označili za stejně špatnou jako „faktickou spolupráci“ s Paříží. Doporučovali dokonce ukončit britskou účast na okupaci Porýní. O jedenáct dní později vyjádřili solidaritu s německými pracujícími v Porýří a vyzvali Bonara Lawa, aby v této krizi diplomaticky intervenoval ve prospěch Německa.¹⁶

Brzy se však ukázalo, že vykonávat politiku „benevolentní pasivity“ bude složitější, než ministři očekávali. První vážné problémy se vyskytly poté, co německá vláda zcela zastavila dodávky reparací. Tím se otevřeně postavila proti Vysoké komisi, jež měla schvalovat všechna nařízení Berlína, týkající se obsazeného území. Němci svou legislativou postavili Brity před vážný problém. Pokud německý občan v britské zóně poslechl výnos své vlády a přerušil dodávky reparací, měl být britským soudem souzen za to, že porušil nařízení Vysoké komise. Tím by ale britští úředníci a soudci nedodrželi politiku „benevolentní pasivity“ a postavili by se na stranu Fran-

10 BLAKE, R., *The Unknown Prime Minister: The Life and Times of Andrew Bonar Law, 1858–1923*, London 1955, s. 485.

11 K této schůzce srv. TNA, CAB 23/45, 1 (23); WILLIAMSON, David G., *Great Britain and the Ruhr Crisis, 1923–1924*, in: *British Journal of International Studies*, 3, 1977, s. 73.

12 GILMOUR, David, *Curzon: Imperial Statesman, 1859–1925*, London 2003, s. 549–567.

13 Tento termín použil poprvé úředník ministerstva zahraničí Miles W. Lampson.

14 TNA, CAB 23/45, 1 (23).

15 WILLIAMSON, *Great Britain...*, s. 73.

16 WILLIAMSON, D. G., *The British in Germany, 1918–1930. The Reluctant Occupiers*, New York and Oxford 1991, s. 221.

cie. Pokud by tak odmítli učinit, podporovali by Německo.¹⁷ Právě zde se poprvé ukázaly limity této politiky.

Ministerstvo zahraničí si uvědomovalo složité poměry, jež vznikly po okupaci Porúří, nedokázalo však přijít s uspokojivým řešením.¹⁸ Otázka dalšího postojů Londýna přišla na pořad dne během zasedání kabinetu dne 26. ledna 1923. Ministři po schůzi upozornili Němce i Francouze na to, aby v britské zóně „nedělali problémy“, a neztěžovali tak pozice tamních úředníků. V opačném případě hrozili Britové stažením svých jednotek z Porýní. Tato výhrůžka měla pozitivní účinek. Dne 1. února Francouzi své kolegy v Londýně ujistili, že se konfliktů v Kolínské zóně vyvarují.¹⁹ Francouzi ani Němci nechtěli, aby britské jednotky odešly. Paříž v jejich přítomnosti spatřovala pokračování Dohody, Němci účinnou bariéru proti růstu francouzského vlivu.²⁰

Jak ukazují debaty mezi britskými představiteli v posledním lednovém týdnu, ani v Londýně ve skutečnosti nechtěli své jednotky stáhnout a využívali tuto možnost pouze jako prostředek k nátlaku.²¹ Někteří vojenští představitelé i politici tvrdili, že odchod britských vojsk z Německa by vedl k daleko větším těžkostem. Rozšířeným názorem bylo, že Francouzi by to v současné situaci považovali za „nepřátelský čin“, přičemž by mohli na oplátku využít svého vlivu proti Velké Británii „na východě“.²² Na okupovaném území by to dále mělo za následek posílení francouzských šancí na vytvoření nezávislého Porýní a současně ztrátu obchodních výhod. „Pokud bychom opustili tuto oblast, můžeme si být jistí, že Francouzi proniknou na zdejší trhy a využijí svého postavení v náš neprospěch.“²³

Menší účast ve střední Evropě prosazovala pouze *Labour Party* s odbory a britský titulář v Berlíně baron Edgar Vincent D'Abernon. O změnu stanoviska levice se však postaral německý sociálně demokratický představitel Rudolf Breitscheid, jenž v únoru navštívil Londýn. Podle jeho názoru měli Britové v Porýní zůstat, neboť jejich přítomnost představovala jedinou překážku francouzské snaze o odtržení Porýní od Německa. Zároveň svůj názor tlumočil předním představitelům ministerstva zahraničí.²⁴ D'Abernon naopak tvrdil, že je bezdůvodné, aby Londýn udržoval ve střední Evropě armádu, když je možnost velkých vojenských operací v této oblasti naprosto vyloučena.²⁵ Tento

17 O'RIORDAN, E., *Britain...*, s. 39.

18 TNA, FO 371/8705, C 1213/313/18: *Minute by Lampson*, 22. 1. 1923.

19 O'RIORDAN, E., *Britain...*, s. 39.

20 Například major Quarry tvrdil, že většina německého tisku stojí za zachování britských jednotek v Porýní ze dvou důvodů: 1) většina Němců se podle něj mylně domnívá, že „jakmile zůstaneme delší dobu, budeme moci i déle je chránit a pomáhat proti Francouzům...“ 2) Quarry rovněž konstatoval, že Němci mají zažitou představu, že „nás vmanévrují do společného spojení proti Francii“. Srv. TNA, FO 371/8707, C 1535/313/18: *Major Quarry to Kilmarnock*, 22. 1. 1923.

21 EDMONDS, J., *The Occupation of the Rhineland, 1918–1929*, London 1987, s. 250.

22 TNA, FO 371/8707, C 1535/313/18: *Major Quarry to Kilmarnock*, 22. 1. 1923.

23 TNA, FO 371/8707, C 1558/313/18: *Kilmarnock to Foreign Office*, 24. 1. 1923.

24 TNA, FO 371/8712, C 2808/313/18: *Minute by Lampson*, 13. 2. 1923.

25 TNA, FO 371/8707, C 1567/313/18: *Telegram by Lord D'Abernon to Foreign Office*, 24. 1. 1923.

ojedinělý názor nicméně neměl na další jednání a orientaci vlády nakonec žádný účinek. Kabinet naopak 26. ledna rozhodl, že bude pokračování britské okupace Kolína nad Rýnem nadále podporovat.²⁶

Díky politice „benevolentní pasivity“ Británie sice dokázala udržet neutrální postoj, ale neuspokojila tím Francii ani Německo. Politici v Londýně si navíc plně neuvědomovali dopady tohoto přístupu na činnost britských úředníků v okupovaném Německu. Britská vláda neměla kvůli své strategii v Porýní klid ani na domácí scéně, kde ji kritizovali labouristé a dokonce vlastní poslanci „ze zadních lavic“, kteří volali po větší podpoře Paříže. Další tlak pocítoval Londýn na mezinárodní scéně. Zejména Itálie ale i další země vyjádřily přání, aby Britové zaujali aktivnější postoj a stali se prostředníkem mezi zneprátenými stranami. První italské pokusy z ledna a února 1923 ještě podporu v Británii nenašly, ale silící kritika ze strany parlamentu a zejména tisku a veřejnosti postupně postoj britské vlády změnila. Největší „vlna“ odsuzujících článků se objevila v březnu 1923; v té době *Manchester Guardian* volal po revizi britské zahraniční politiky²⁷ a deník *The Times* psal o tom, že pasivní politika nepomůže Evropě ani Francii.²⁸

Britská vláda pod tímto tlakem musela začít jednat. Lord Curzon se pokusil jako prostředníka získat Spojené státy americké, což by Londýnu umožnilo zůstat stranou. Dne 23. března 1923 se sešel americkým velvyslancem,²⁹ avšak Washington nejevil ochotu v této záležitosti intervenovat.³⁰ Již předtím lord Curzon po konzultaci s Bonarem Lawem sepsal 20. března 1923 přísně tajné memorandum, které následující den poslal francouzskému velvyslanci v Londýně.³¹ V něm formuloval názor, že pasivní politika Londýna působí britským úředníkům v okupovaných oblastech velké problémy, kromě toho je britská vláda za svůj postoj kritizována v parlamentu a tisku. Curzon francouzskou vládu požádal o informace týkající se jejích dalších záměrů.³² Doufal, že se Poincaré bude snažit udržet Británii na své straně a nabídne jí nějaké ústupky.³³ K tomu však nedošlo. Francouzský ministerský předseda 23. března 1923 odpověděl, že jeho politika v Porúří je jasná již od ledna a od té doby se nic nezměnilo.³⁴ Curzon se tak ocitl ve velmi složité pozici, neboť na svoji stranu nezískal Spojené státy americké ani Francii. Jedinou možností bylo pokusit se přesvědčit německou vládu, aby učinila návrh, který by se stal základem pro další vyjednávání vedoucí k ukončení mezinárodně-politického patu.

²⁶ TNA, CAB 23/45, 3 (23).

²⁷ *Manchester Guardian*, 12. 3. 1923, s. 6.

²⁸ *The Times*, 14. 3. 1923, s. 13.

²⁹ TNA, FO 371/8725/C 5812/313/18: *Conversation between US Ambassador and Curzon*, 23. 3. 1923.

³⁰ TNA, FO 115/2852/A 1895/45: *Telegram no. 333 by Geddes*, 28. 3. 1923.

³¹ TNA, FO 371/8724/C 5302/313/18: *Memorandum Communicated to the French Ambassador*, 20. 3. 1923.

³² Tamtéž.

³³ O'RIORDAN, E., *Britain...*, s. 60.

³⁴ Tamtéž.

Dne 20. dubna 1923 pronesl Curzon ve Sněmovně lordů projev, jímž se pokusil pozměnit dosavadní britské stanovisko k situaci v Porúří. Neutralita podle něj neznamena, že Velká Británie musí stát stranou veškerého dění. Neutrální stát může být zpočátku „pouhým pozorovatelem“, ale kdykoli je schopen „změnit se ve velice efektivního zprostředkovatele“.³⁵ Přesto se Curzon snažil zachovat zdání nestrannosti, když tvrdil, že současnost patřily Francie a Německo společně. Poznamenal také, že pokud německá vláda učiní nějakou nabídku, může dojít k „prvnímu kroku“ k vyřešení krize.

Němci využili Curzonova podnětu a na začátku května 1923 poslali spojencům návrh možné dohody,³⁶ ale Francouzi tento plán nepřijali, dokonce odmítli i snahu britského ministra zahraničí sepsat společnou odpověď. Plán získal podporu Italů a Japonců, a proto Curzon ve druhém květnovém týdnu zaslal německé vládě dopis, v němž jí vyzýval k dalekosáhlejším ústupkům. Nový německý návrh dorazil do Londýna 7. června 1923³⁷ a, na rozdíl od toho předchozího, zaznamenal značné změny. Němci navrhli vytvoření nezávislé komise, jež měla přezkoumat jejich schopnost splácet reparace, souhlasili s kontrolou německého hospodářství a finančních dokumentů nebo nabídli garance na splácení reparací. Kromě toho požádali o svolání mezinárodní konference, jež by probírala další detaily.³⁸ Někteří úředníci britského ministerstva zahraničí v úspěch nové německé „nabídky“ — i přes jasný posun k dosažení kompromisu — nevěřili.

Neschopnost Velké Británie učinit rezolutní kroky a donutit usednout představitelů Francie a Německa k jednacímu stolu vyvolala na domácí politické scéně zklamání; na povrch navíc vypluly rozepře ohledně řešení situace v Porúří.³⁹ Větší část ministrů podporovala spíše příklon k Francii. Mezi ně patřil například Leo Amery (ministr námořnictva), lord Derby (ministr války) nebo Neville Chamberlain (ministr zdravotnictví). Ministr letectva Samuel Hoare 17. července 1923 napsal novému ministerskému předsedovi Stanleyemu Baldwinovi, který nahradil v úřadu těžce nemocného Bonara Lawa, že špatné vztahy s Francií „prodlouží a dokonce ohrozí urovnání vztahů v Evropě.“⁴⁰

Baldwin a Curzon byli rovněž pod tlakem těch, kteří chtěli otázku Porúří předložit Společnosti národů. Tato skupina nebyla tak vlivná jako ta předchozí, protože její členové nezastávali vládní postoje. K jejím zastáncům ovšem náležel lord Robert Cecil (lord strážce tajné pečeti), který si svým postojem znepřátelil ministerstvo zahraničí i Curzona. Mezi další významné „protifrancouzské“ hlasy patřil Jan Smuts, který napsal, že si Baldwin bude muset vybrat mezi zachováním Dohody a udržením „britské

35 O'RIORDAN, E., *British Policy and the Ruhr Crisis 1922–24*, in: *Diplomacy and Statecraft*, 15, 2004, s. 232.

36 TNA, FO 371/8728/C 7145/313/18: *Telegram 175 from D'Aberton*, 21. 4. 1923.

37 K tomuto problému blíže FELDMAN, G. D., *The Great Disorder. Politics, Economics and Society in the German Inflation, 1914–1924*, Oxford 1993, s. 663–667.

38 TNA, FO 371/8638/C 9926/1/18: *Communication from German Ambassador*, 7. 6. 1923. Srv. FISCHER, C., *The Ruhr Crisis 1923–1924*, Oxford 2003, s. 186.

39 O'RIORDAN, E., *British Policy and the Ruhr Crisis...*, s. 232.

40 O'RIORDAN, E., *Britain...*, s. 73.

sebeúcty, cti a prestiže imperiální mocnosti.“ Premiérovi radil, aby se „Entente slavnostně zřekl“.⁴¹ Také část veřejného mínění a obchodní kruhy politiku britské vlády kritizovaly a stále více se přikláněly na stranu Německa.⁴²

Na konci července 1923 Francie zamítla britský návrh odpovědi Německu na jeho nótu ze 7. června.⁴³ Paříž vyjádřila své odmítnutí dosti emotivně: „Oko za oko, zub za zub. Přesně podle příkladu Německa z roku 1871 odejdeme z Porúří, teprve až Německo zaplatí. Říše musí zažít takovou krizi, že bude raději plnit nařízení Versailleské mírové smlouvy... Německá rezistence musí skončit bez jakýchkoli ústupků.“⁴⁴ Vlivní úředníci britského ministerstva zahraničí — zejména Lampson a Crowe — začali proto volat po mnohem aktivnější politice Velké Británie, namířené proti Francii. Jejich postoj podporovalo ministerstvo financí, které kolegům z *Foreign Office* poslalo 2. srpna 1923 svoji verzi možné odpovědi. Podle ní byla okupace Porúří nezákonným činem a jako taková měla být předložena k posouzení Mezinárodnímu soudnímu dvoru v Haagu. V případě, že by Poincaré urovnání konfliktu odmítl, hrozila Británie separátní akcí, jež měla vést k vyřešení patu.⁴⁵

Curzon tyto argumenty převzal a 9. srpna 1923 je předložil k posouzení kabinetu. Proč ministři, stojící převážně na straně Francie, souhlasili s rozhodným postojem proti Paříži? Jedním z důvodů je, že všichni si přáli, aby Británie jasně vyjádřila svoji pozici, a ministr zahraničí je přesvědčil, že k žádné akci nedojde, protože takto formulovaná nóta bude stačit na ovlivnění postoje Paříže. Jiní doufali, že prohlášení tohoto typu uklidní britskou veřejnost. Nakonec dokument odsouhlasili s podmínkou, že dojde ke „zmírnění některých pasáží, jež by mohla francouzská veřejnost špatně nést.“⁴⁶ K tomu však nedošlo a Curzon předal nótu francouzskému velvyslanci v Londýně v původní podobě.

Reakce nebyla taková, jakou britská vláda očekávala. Přední deníky jako *The Times* nebo *Manchester Guardian* chválily její rozhodný postoj; *The Times* dokonce psaly, že nóta je tvrdá, ale „mohla být ještě rezolutnější. Byl již nejvyšší čas, aby Británie něco takového učinila.“⁴⁷ Vlivné politické osobnosti jako sir John Simon, lord Parmoor nebo Austen Chamberlain iniciativu naopak odsoudily. Dne 20. srpna 1923 přišla do Londýna odpověď francouzské vlády. Jednalo se o dokument o osmasedmdesáti stranách, který shrnoval problematiku reparací od podpisu mírové smlouvy, a poté bod po bodu kritizoval britskou nótu z 11. srpna 1923; zaútočil zejména na rozporuplnost britského chování, tedy na skutečnost, že se Británie připravovala na okupaci Porúří

41 TNA, CAB 24/161, CP 418: *Telegram from Governon General of the Union of South Africa to Secretary of State for the Colonies*, 7. 7. 1923.

42 Guvernér *Bank of England* Montagu Norman prezidentu *Reichsbank* Rudolfu E. A. Havensteinovi napsal, že pokud to bude v jeho silách, poskytne mu pomoc. Na konci července 1923 nakonec *Bank of England* půjčila Říšské bance 7, 5 milionu liber na posílení marky.

43 TNA, FO 371/8644/C 12613/1/18: *Telegram no. 696 from Phipps*, 22. 7. 1923.

44 FISCHER, C., *The Ruhr Crisis...*, s. 190–191.

45 O'RIORDAN, E., *British Policy and the Ruhr Crisis...*, s. 233.

46 O'RIORDAN, E., *Britain...*, s. 87.

47 *The Times*, 13. 8. 1923, s. 9.

v roce 1921, a o dva roky později v tom spatřovala spornou otázku, již chtěla řešit u Mezinárodního soudního dvora v Haagu.⁴⁸

Zatímco před 11. srpnem existovala shoda mezi ministerstvy financí a zahraničí ohledně reakce na kroky Paříže, pod vlivem francouzské odpovědi se jejich názory střetly. Fischer Williams z „pokladu“ radil vůbec se dokumentem nezabývat a dosáhnout prosazení arbitráže,⁴⁹ úředníci z *Foreign Office* změnili názor a nadále již nejevili ochotu postavit se za stanoviska svých „kolegů“ — zejména z toho důvodu, že se jim Poincarého obvinění zdála racionální. Současně se vyhroutil i situace ve vládě, když lord Derby na schůzce s Baldwinem na konci srpna 1923 pohrozil rezignací, pokud ministerský předseda neprojedná spornou záležitost osobně s francouzským premiérem.⁵⁰

Na konci srpna 1923 odjel ministerský předseda na dovolenou do Aix en Provence ve Francii. Curzonovi sdělil, že potřebuje čas na zvážení situace. Ve skutečnosti již přemýšlel o sblížení s Francií.⁵¹ Dne 19. září 1923 se Stanley Baldwin na britském velvyslancetví v Paříži sešel ke dvouhodinové soukromé schůzce s Raymondem Poincarém. Francouzský premiér uspěl, neboť se mu podařilo odvrátit rozkol mezi spojenci, aniž musel ustoupit ze svých pozic a názorů ohledně německé politiky pasivní rezistence. Po setkání bylo vydáno komuniké, jež hovořilo o shodě názorů Paříže a Londýna a také o tom, že mezi oběma stranami neexistují žádné sporné otázky, jež by narušily spolupráci obou zemí.⁵² Curzona obsah dokumentu rozčílil. Poincarému se totiž podařilo využít zmatků na britské politické scéně ohledně otázky Porúří a získat nad Británií důležitou výhodu. Současně ukázal na rozporuplnost britské politiky. Dne 26. září 1923 Gustav Stresemann pod tlakem událostí politiku pasivní rezistence odvolal.

Ještě před ukončením pasivní rezistence zaznívaly v Británii hlasy, které předpokládaly změnu postavení Francie v evropské politice. Na britském ministerstvu financí převážil názor, že pro Londýn bude hospodářské oslabení Francie způsobené rúrskou krizí výhodné, protože mu poskytne lepší pozici při jednání o konečném uspořádání reparací. Dne 18. září 1923 psal ve stejném duchu sir John Bradbury britskému premiérovi. Podle něj bylo nejlepší nechat věci dospět do kritického stádia a pak využít příležitosti k většímu prospěchu Velké Británie.⁵³ Navíc se postupem času začalo ukazovat, že Francie má stále větší problémy, udržet si tak pevné postavení jako na začátku krize.

V poslední čtvrtině roku 1923 zaujala britská vláda v Německu opět pasivní politiku. Na druhou stranu se snažila s pomocí Spojených států amerických získat souhlas Francie s vytvořením komise expertů, jež by upravila německé reparace. Washington (od návrhu státního tajemníka Hughese z prosince 1922 na svolání mezinárodní konference o reparační otázce) do evropských záležitostí nezasahoval.⁵⁴ Změna při-

48 Překlad této odpovědi viz *Dispatch 1940 form Phipps*, 21. 8. 1923, TNA, FO 371/8685/C 14380/1/18.

49 TNA, FO 371/8739/C 14705/313/18: *Fischer Williams to Lampson*, 24. 8. 1924.

50 O'RIORDAN, E., *British Policy and the Ruhr Crisis...*, s. 234.

51 O'RIORDAN, E., *Britain...*, s. 92.

52 Tamtéž, s. 98.

53 O'RIORDAN, E., *British Policy and the Ruhr Crisis...*, s. 238.

54 MORAVCOVÁ, D., *Výmarská republika. Problémy demokracie v Německu 1918–1932*, Praha 2006, s. 97.

šla až po smrti prezidenta Hardinga. Mezi příčinami tohoto „obratu“ bývá uváděn odklon amerického veřejného mínění od Francie, a to zejména tehdy, když Paříž po ukončení politiky pasivní rezistence odmítla jednat s německou vládou. Na začátku října 1923 navíc Spojené státy americké navštívil bývalý britský premiér David Lloyd George, jenž ve svých projevech mluvil o strašných podmínkách, které v Evropě panují, a volal po americké intervenci. Mnohem důležitější byla snaha části amerických obchodních kruhů, jež rovněž naléhaly na vládu, aby zasáhla ve prospěch uklidnění evropských záležitostí.⁵⁵

Dne 9. října 1923 americký prezident Calvin Coolidge vyjádřil podporu svolání mezinárodní konference o otázce reparací. Velká Británie se chopila této příležitosti a vyžádala si od Američanů bližší informace, za jakých by byla ochotna účastnit se tohoto setkání na nejvyšší úrovni. Washington si jako podmínku stanovil podporu všech spojenců.⁵⁶ Nyní tedy bylo na Londýnu, aby především francouzskou vládu přiměl k souhlasu.

Raymond Poincaré sice nevyjádřil mezinárodnímu jednání podporu, současně ale nemohl kvůli problémům, jež mu okupace Porúří způsobovala, britskou iniciativu úplně odmítnout. Proto přistoupil na návrh, že možnosti Německa splácet reparace „prošetří“ mezinárodní tým expertů pod záštitou Reparační komise. Dále však trval na tom, aby v této komisi, jež měla mít pouze poradní funkci, nebyl německý delegát, a aby nebyla změněna konečná suma reparačních povinností z května 1921.⁵⁷ Po namáhavých mezivládních jednání se nakonec 30. listopadu 1923 sešla Reparační komise, na níž bylo rozhodnuto sestavit dvě skupiny expertů.⁵⁸ Dne 11. prosince 1923 Američané souhlasili s vysláním svých odborníků. Důležitější první skupinu měl vést americký finančník Charles G. Dawes, druhou londýnský bankéř Reginald McKenna.⁵⁹

Dawesova komise začala pracovat 14. ledna 1924. V té době ale po všeobecných volbách ve Velké Británii padla konzervativní vláda a nový kabinet dne 22. ledna sestavila poprvé v historii *Labour Party*. Ta se již v průběhu rúrské krize netajila proněmeckým postojem; někteří její členové hráli aktivní roli v *Mosley Committee* nebo *The German Distress Relief Fund*.⁶⁰ Podle britského levicového tisku měla nová vláda „vést křížové tažení proti Poincarého ‚bonapartismu‘.“⁶¹

Nový ministerský předseda a ministr zahraničí Ramsay MacDonald však postupoval proti stranickému přesvědčení. Ze všeho nejvíce si přál ukončit rúrskou krizi, a poté se pokusit realizovat ambicióznější plány, jež by přispěly ke zmírnění napětí, hospodářské obnově Evropy a kolektivní bezpečnosti, garantované Společností ná-

55 Srv. KENT, B., *The Spoils of War. The Politics of Reparations 1918–1922*, Oxford 1989, s. 229.

56 O'RIORDAN, E., *Britain...*, s. 128.

57 TNA, FO 371/8659/C 18704/1/18: *Conversation between French Chargé d'Affaires and Cadogan*, 29. 10. 1923.

58 O'RIORDAN, E., *Britain...*, s. 139.

59 MORAVCOVÁ, D., *Výmarská republika...*, s. 99.

60 SOUKUP, J., *Attitude of British Political Elites towards France and Germany during the Ruhr Crisis*, in: *Prague Papers on the History of International Relations 10*, Prague and Vienna 2007, s. 497.

61 WILLIAMSON, D. G., *Great Britain...*, s. 85.

rodů.⁶² Společně s Poincarém si vyměnil několik dopisů, v nichž vyjádřil naději, že se podaří vyřešit neshody mezi oběma zeměmi, a navrhl vytvořit na hranicích „jistých států“ neutrální území pod kolektivním dohledem a garancemi.⁶³ Tato smířlivá politika vůči Francii vyvolala u členů Labouristické strany obavy. Vedení odborů a výkonného výboru *Labour Party* na společném zasedání v březnu 1924 dokonce premiéra vyzvalo, aby veřejně prohlásil, že Británie nepodpoří politiku, jež by „nějakým způsobem porušovala suverénní postavení Německa.“⁶⁴

Na začátku dubna 1924 předložila Dawesova komise svůj plán. Britské ministerstvo financí naléhalo na MacDonalda, aby jej přijal v takovém znění, v jakém byl předložen. Dále úředníci „pokladu“ upozorňovali, že to byla Británie, jež podpořila vytvoření výboru expertů, stejně jako se dožadovala americké pomoci. MacDonald však tyto „pokyny“ nepotřeboval, protože považoval zprávu Dawesova výboru za klíčový dokument pro své záměry v Evropě. Také ve Francii se vytvořily dobré podmínky pro schválení plánu, když na jaře 1924 padla Poincarého vláda. Cesta k ukončení rúrské krize tak byla otevřena.

I když to francouzská vláda popírala, rúrská krize do značné míry oslabil Paříž. Od roku 1923 můžeme sledovat zmírnění francouzského nekompromisního přístupu vůči Německu, výsledkem čehož je již zmiňovaný Dawesův plán z roku 1924. Stejně tak dochází k oslabení Francie na mezinárodně-politické scéně. Kromě toho se část veřejnosti ve Velké Británii začala dívat na Paříž jako na příčinu veškerých problémů v Evropě. V Německu přivedla krize do křesla kancléře Gustava Stresemanna, za jehož éry (kancléře a ministra zahraničí) se Berlín dostal z izolace, což vyvrcholilo podpisem Rýnského garančního paktu⁶⁵ a vstupem Německa do Společnosti národů v roce 1926.

ABSTRAKT

„CESTA Z KRIZE“

PŘÍSPĚVEK K BRITSKÉ POZICI V DOBĚ RÚRSKÉ KRIZE V ROCE 1923

Po první světové válce se začaly proměňovat vztahy mezi Velkou Británií a Francií. Londýn v této době musel řešit řadu problémů v impériu a na domácí scéně (to se týkalo zejména událostí v Indii, Irsku, ekonomických problémů, nezaměstnanosti). I když se Británie po první světové válce účastnila okupace Porýní, vzhledem k nevelkému zájmu některých britských politiků o tuto oblast a zamítnutí versailleské mírové smlouvy Kongresem Spojených států amerických, dokázala Francie získat poměrně silný vliv na dění v této oblasti. Stále více tlačila na Německo, aby splácelo reparace dle plánu. Krize vyvrcholila vstupem francouzských a belgických vojsk do Porýní na začátku roku 1923. Britové se snažili vyhnout problémům na mezinárodní scéně vyhlášením tzv. politiky „benevolentní pasivity“, jejímž hlavním cílem bylo vyvarovat se během okupace Porýní konfliktů s Francouzi a Němci. Dodržování této politiky se postupem času stávalo stále obtížnějším. Od poloviny roku 1923 se pak Londýn snažil intervenovat, aby se Francie a Německo dohodlo na kompromise. Když se mu

62 Srv. LYMAN, R., *The First Labour Government 1924*, New York 1975, s. 157-181.

63 Tamtéž, s. 70.

64 WILLIAMSON, D. G., *Great Britain...*, s. 86.

65 K tomu více viz NOVOTNÝ, L., KODET, R., *Velká Británie a konference v Locarnu. Příspěvek ke studiu kolektivní bezpečnosti ve 20. letech 20. století*, Praha 2013.

to nepodařilo, vrátil se opět k neutralitě. Rostoucí hospodářské problémy Francie, ochota Německa dohodnout se, a změna vlád ve Velké Británii a Francii vedly nakonec k ukončení krize a schválení Dawesova plánu, který upravoval německé reparace.

KLÍČOVÁ SLOVA

Rúrská krize, 1923, Velká Británie, Francie, Německo, politika benevolentní pasivity, Dawesův plán

ABSTRACT

“A WAY OUT OF CRISIS”

CONTRIBUTION TO THE BRITISH POLICY IN THE TIME OF RUHR CRISIS, 1923

After the Great War the relations between Great Britain and France began to change. London at that time had to solve many problems concerning the empire as well as the home front (I mean the events in India, Ireland, economic problems, or unemployment). Although Britain after the Great War participated in the occupation of the Rhineland, there was in fact no real interest among many of the British politicians in this region. Moreover, after the rejection of the Versailles Peace Treaty by the Congress of the United States, France was able to get quite a strong influence in this area. France put more pressure on Germany to pay reparations on time. The crisis culminated in January 1923, when the French and Belgian troops occupied the Ruhr area. The British tried to avoid problems by the policy of the so called “benevolent passivity”, whose main objective was to avoid conflict with both the French and Germans during the occupation of the Ruhr. However, compliance with this policy over time became increasingly difficult. Since mid-1923 British politicians tried to intervene in the relations between France and Germany. When this attempt failed, Great Britain returned again to neutrality. The growing economic problems of France, German willingness to reach an agreement and a change of governments both in the UK and France led eventually to the end the crisis and the approval of the Dawes Plan, which modified the reparations.

KEYWORDS

Ruhr Crisis, 1923, Great Britain, France, Germany, Policy of Benevolent Passivity, Dawes Plan